

Л. Й. Созанський,

кандидат економічних наук,

старший науковий співробітник,

Державна установа "Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долішнього
НАН України",

E-mail: ls.ird2@ukr.net

ResearcherID: G-5930-2019,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7854-3310>

Статистична оцінка конкурентності виробництв промисловості Харківської області

Промисловість є провідним сектором економіки Харківської області. У 2018 році у структурі видів економічної діяльності регіону промисловість займала 33,1% (проти 21,3% у 2012 році). Метою статті є статистично-аналітичне обґрунтування конкурентності промисловості Харківської області. Для досягнення поставленої мети у дослідженні проводилося порівняльне оцінювання результативності виробництв промисловості Харківщини й України загалом на основі таких критеріїв: інноваційність продукції; рентабельність операційної діяльності; середньомісячна заробітна плата працівника. За цими критеріями оцінювався рівень інноваційності продукції та соціально-економічної ефективності видів промислової діяльності та промислових виробництв. У результаті оцінювання виявлено, що серед видів промислової діяльності Харківської області за всіма критеріями найбільші переваги має переробна промисловість.

Серед виробництв переробної промисловості області за кількістю переваг (10 із 14-ти) домінує виробництво машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань (н.в.і.у.). Також порівняно велику кількість переваг виявлено в інших машинобудівних виробництвах регіону. Високий потенціал конкурентності мають виробництва харчової, деревообробної, меблевої і фармацевтичної промисловості Харківщини. Переважна більшість решти виробництв переробної промисловості регіону мають окремі переваги у сегментах інноваційності продукції (виробництво гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції; виробництво хімічних речовин і хімічної продукції; текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів) або соціально-економічної ефективності (металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування). Обґрунтовано, що високі (за окремими позиціями – монопольні) частки області у структурі виробництва України є ознаками техніко-технологічних, ресурсних, організаційно-економічних переваг та/або вищого рівня ефективності й інноваційності продукції певних виробництв регіону. Зазначено, що подальший розвиток цих виробництв і їх стимулювання у перспективі зможуть забезпечити необхідне підґрунтя для посилення конкурентних переваг.

Ключові слова: промисловість, інноваційність продукції, рентабельність операційної діяльності, середньомісячна заробітна плата працівника, статистичне оцінювання.

Постановка проблеми. Промисловість є провідним сектором економіки Харківської області. Так, у 2018 році у структурі видів економічної діяльності (далі – ВЕД) цього регіону промисловість займала 33,1% проти 21,3% у 2012 році. У Харківській області найбільше серед регіонів України інноваційно активних підприємств – понад 23% від їх загальної кількості в регіоні упродовж 2014–2016 років (останній період, за який Державна служба статистики України подала такі дані), зокрема технологічно інноваційних – понад 18%. Вагомість і важливість промисловості в економіці регіону зумовлює актуальність та необхідність вивчення економічних особливостей та оцінювання переваг

функціонування цього сектору. Аналітично обґрунтовані переваги функціонування промисловості регіону можуть слугувати інформаційною базою розробки регіональних і національних інвестиційних та індустріальних стратегій.

Аналіз останніх досліджень. Над вирішенням проблем розвитку та ефективності функціонування промисловості України працюють науковці профільних інститутів НАН України: В. Геєць, Т. Осташко, О. Амоша, В. Вишневський, Л. Дейнеко, Л. Шинкарук та ін. Зокрема, у монографії [1] обґрунтовано комплекс теоретичних положень, науково-методичних підходів та практичних рекомендацій щодо становлення в Україні смарт-промисловості, заснованої на мережах і кластерах створення вартості. Ці положення передбачають

вирішення економічних проблем модернізації наявних і формування нових “розумних” промислових виробництв на базі сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Комплекс концептуальних положень щодо створення сприятливих умов для модернізації традиційних та формування нових галузей економіки промислових регіонів України в умовах розширення й розвитку різноманітних форм і методів децентралізації державного управління запропоновано у дослідженні [2]. Інструментарій і пропозиції щодо вибору кількісних показників розвитку зеленої смарт-промисловості, а також рекомендації щодо переведення теоретичних положень Концепції розвитку зеленої смарт-промисловості у практичну площину висвітлено у науково-довідній записці [3]. У науково-аналітичній доповіді [4] діагностовано ситуацію на ключових промислових ринках та виявлено найбільш вразливі сегменти з погляду критичного спаду виробництва, надмірної імпортозалежності, розриву взаємозв'язку випуску певних товарів із внутрішнім попитом. Шляхи нарощування технологічної та ресурсної баз для модернізації промисловості, які зумовлені інноваційним розвитком і переходом до цифровізації промислового виробництва, доступом до фінансових ресурсів та ринків капіталу, можливостями розвитку кадрового потенціалу галузі запропоновано у дослідженні [5]. Теоретичні, методичні та практичні аспекти оцінки конкурентоспроможності промисловості в умовах глобалізації, інтернаціоналізації і міжнародної конкуренції розглянуто у наукових доповідях [6–8]. У монографії [9] здійснено групування областей України за значеннями інтегральних індексів активності (виробничої, експортної, інвестиційної, капітальної, інноваційної) та ефективності (ресурсної, економічної) функціонування промислового сектору економіки. Також проведене порівняльне оцінювання конкурентних переваг промисловості України та Польщі на макро- і мезорівнях.

Харківщина, маючи вагому частку у промисловості країни, є одним із основних індустріальних центрів. З огляду на це виникає необхідність детальнішого дослідження особливостей функціонування промислового сектору цього регіону.

Метою статті є статистично-аналітичне обґрунтування конкурентності функціонування промисловості Харківської області. Зазначимо, що конкурентність у роботі трактується як здатність конкурувати, володіння потенціалом для конкурентних змагань та конкурентними перевагами.

Результати та обговорення. Для досягнення поставленої мети у дослідженні проводилося порівняльне оцінювання результативності виробництв промисловості Харківської області й України загалом. Оцінка ефективності визначалася на основі таких критеріїв: інноваційність продукції; рентабельність операційної діяльності; середньомісячна заробітна плата працівника. За допомогою цих кри-

теріїв оцінювався рівень інноваційності продукції і соціально-економічної ефективності видів промислової діяльності та промислових виробництв. Методичною особливістю застосовуваного у дослідженні аналітичного підходу є поєднання показників поточного стану і динаміки. Передбачалося, що таке поєднання сприятиме об'єктивнішій оцінці конкурентних переваг промисловості досліджуваного регіону.

Інноваційність продукції є основною умовою та індикатором конкурентності у промисловості. Соціально-економічна ефективність є базою та передумовою інноваційності продукції. Оцінка конкурентності здійснювалася саме для того, щоб виділити ті виробництва, продукція яких у поточному періоді та в динаміці має порівняно вищий рівень інноваційності або відповідний потенціал для цього у перспективі. Оцінка поточного стану інноваційності продукції промисловості здійснювалася шляхом аналізу двох показників: частки інноваційної продукції в обсязі реалізованої продукції (товарів, послуг) промисловими підприємствами; частки продукції, нової для ринку, в обсязі реалізованої інноваційної продукції. Перший із них є характеристикою загального рівня інноваційності продукції, а другий – якісною характеристикою її поточного стану. Оцінка динаміки загального рівня та якісної характеристики інноваційності продукції визначалася за допомогою індексів двох згаданих показників.

За результатами проведеного порівняльного оцінювання визначено, що поточний рівень інноваційності продукції промисловості у Харківській області є суттєво вищим, аніж в Україні загалом. Так, у 2019 році частка інноваційної продукції в обсязі реалізованої продукції (товарів, послуг) промисловими підприємствами регіону переважала показник України у 2,3 раза, або на 1,7 в. п., а частка продукції, нової для ринку, в обсязі реалізованої інноваційної продукції – у 2,4 раза, або на 27 в. п. (табл. 1, за даними [10; 11]; тут і далі умовний знак “...” позначає, що відомості відсутні). Схожою є перевага Харківської області також за показниками у переробній промисловості – виді промислової діяльності, який акумулює найвищий потенціал інноваційності. Водночас розбіжності між значеннями аналізованих показників динаміки на рівні регіону і країни є порівняно незначними.

Найвищі переваги переробної промисловості Харківської області за часткою інноваційної продукції в обсязі реалізованої продукції (товарів, послуг) зафіксовано за такими позиціями: виготовлення виробів з деревини, виробництво паперу та поліграфічна діяльність (на 4,8 в. п.); виробництво гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції (на 6,2 в. п.); виробництво електричного устаткування (на 2,5 в. п.); виробництво машин і устаткування, н.в.і.у. (на 7,2 в. п.). Необхідно відмітити, що виготовлення виробів з

Показники інноваційності продукції у 2019 році

Вид промислової діяльності / Виробництво	Харківська область				Україна			
	Частка інноваційної продукції в обсязі реалізованої продукції (товарів, послуг) промисловими підприємствами, %	*Індекс частки інноваційної продукції в обсязі реалізованої продукції (товарів, послуг) промисловими підприємствами	Частка продукції, нової для ринку, в обсязі реалізованої інноваційної продукції, %	*Індекс частки продукції, нової для ринку, в обсязі реалізованої інноваційної продукції	Частка інноваційної продукції в обсязі реалізованої продукції (товарів, послуг) промисловими підприємствами, %	*Індекс частки інноваційної продукції в обсязі реалізованої продукції (товарів, послуг) промисловими підприємствами	Частка продукції, нової для ринку, в обсязі реалізованої інноваційної продукції, %	*Індекс частки продукції, нової для ринку, в обсязі реалізованої інноваційної продукції
Промисловість	3,0	1,4	46,9	0,98	1,3	1,9	19,9	0,8
<i>Добувна промисловість і розроблення кар'єрів</i>	...	...	...	...	0,2	2,0	...	0,0
<i>Переробна промисловість</i>	3,6	1,2	48,3	1,01	1,9	1,6	20,4	0,8
Виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів	0,4	1,3	48,3	2,67	0,9	1,0	14,7	1,6
Текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	0,3	0,02	...	...	0,2	0,1	...	...
Виготовлення виробів з деревини, виробництво паперу та поліграфічна діяльність	5,5	13,8	...	...	0,7	1,1	...	...
Виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення	...	...	...	...	...	...	...	...
Виробництво хімічних речовин і хімічної продукції	1,6	1,0	...	...	0,6	0,7	8,0	0,9
Виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів	3,5	0,7	2,4	1,71	1,7	1,1	5,9	1,6
Виробництво гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції	7,1	1,1	0,0	0,00	0,9	0,8	4,1	0,1
Металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування	2,3	...	...	...	3,2	3,6	...	...
Виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції	2,9	0,8	0,4	0,01	6,3	2,0	66,0	2,7
Виробництво електричного устаткування	6,6	1,0	39,4	0,58	4,1	1,6	27,9	0,5
Виробництво машин і устаткування, н.в.і.у.	15,3	2,4	86,2	1,01	8,1	2,3	49,3	0,8
Виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів	4,7	0,9	60,5	1,36	2,9	0,7	61,7	3,7
<i>Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря</i>	...	...	...	...	...	...	...	...
<i>Водопостачання; каналізація, поводження з відходами</i>	...	...	...	...	...	...	...	...

* Індекси розраховані як співвідношення між значеннями показників у 2019 і 2017 роках.

деревини, виробництво паперу та поліграфічна діяльність області, окрім переваг за поточним станом інноваційності продукції, мали суттєві переваги і за динамікою цього показника (загалом на 12,7 в. п.)

Деякі (0,1–0,3 в. п.) переваги у динаміці інноваційності продукції спостерігались і за виробництвом харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів; виробництвом хімічних речовин і хімічної продукції

ції; виробництвом машин і устаткування, н.в.і.у.; виробництвом автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів.

Вагомим показником, що умовно характеризує якісні та конкурентні переваги інноваційної продукції є частка продукції, нової для ринку, в обсязі реалізованої інноваційної продукції. За поточним станом цього показника переробна промисловість Харківщини відзначалася значними перевагами за: виробництвом харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів (на 33,6 в. п.); виробництвом електричного устаткування (на 11,5 в. п.); виробництвом машин і устаткування, н.в.і.у. (на 36,9 в. п.). Окрім цього, за переліченими виробництвами фіксувалися також деякі переваги за індексом зазначеного показника.

Серед виробництв переробної промисловості за ступенем інноваційності продукції Харківської області можна виділити такі групи.

1-ша група – виробництва, які визначаються порівняно високим рівнем поточних значень і динаміки обох аналізованих показників інноваційності продукції та водночас мають переваги за цими показниками порівняно з аналогічними виробництвами України. Таким критерієм відповідає виробництво машин і устаткування, н.в.і.у.

2-га група – виробництва, в яких поточні значення обох показників інноваційності продукції є вищим за аналогічні показники виробництв України. Цьому критерію відповідають:

- виробництво електричного устаткування;
- виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів;
- виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів;
- виробництво меблів, іншої продукції, ремонт і монтаж машин і устаткування.

3-тя група – виробництва, які мають переваги у поточному значенні та/або динаміці одного з показників інноваційності продукції порівняно з аналогічним показником в Україні. Цьому критерію відповідають:

- виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів;
- текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів;
- виготовлення виробів з деревини, виробництво паперу та поліграфічна діяльність;
- виробництво хімічних речовин і хімічної продукції;
- виробництво гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції.

Як засвідчили результати групування, 10 із 13-ти виробництв переробної промисловості Харківської області мають поточний або перспективний

потенціал конкурентності за критерієм інноваційності продукції.

Другим за важливістю критерієм конкурентності промислового сектору економіки регіону обрано економічну ефективність, яку відображає показник рентабельності операційної діяльності. При цьому враховувалося, що в умовах глобальної економічної нестабільності та внутрішніх трансформацій цей показник є досить динамічним, а отже, для його об'єктивнішої оцінки аналізувався період 2011–2019 роки. Було з'ясовано, що рентабельність операційної діяльності промислових підприємств Харківської області у період 2011–2015 роки зростала та переважала показник України на 2,0–3,8 в. п. (табл. 2, за даними [12; 13]). Це є ознакою наявності в аналізованому секторі регіону потенціалу для нарощення економічної ефективності. Вагомість конкурентних переваг за економічною ефективністю діяльності підприємств промисловості регіону підтверджує і стабільно високе та переважаюче значення показника рентабельності операційної діяльності переробної промисловості. Окрім того, серед видів промислової діяльності вище значення рентабельності операційної діяльності мали також добувна промисловість і розроблення кар'єрів. У середньому за період 2015–2019 роки таке переважання складало 14,1 в. п.

Серед виробництв переробної промисловості Харківщини сталою та порівняно високою економічною ефективністю характеризувалося виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів. Значення рентабельності операційної діяльності цього виробництва у середньому за досліджуваний період на 4,9 в. п. перевищувало показник України. У більшості років аналізованого періоду переваги області за рентабельністю операційної діяльності фіксувалися і за такими напрямками: металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування; виготовлення виробів з деревини, виробництво паперу та поліграфічна діяльність; виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення; виробництво хімічних речовин і хімічної продукції; виробництво меблів, іншої продукції; ремонт і монтаж машин і устаткування; виробництво гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції. Вагомі переваги області порівняно з показником України у чотирьох із 6-ти років досліджуваного періоду спостерігалися в одному з найбільш потенційно інноваційних секторів економіки – машинобудуванні загалом. (Значимо, що на час проведення дослідження дані за цим показником по Харківській області за окремі роки були недоступними). Окрім того, за всіма чотирма виробництвами машинобудування в окремі роки аналізованого періоду, за якими були доступні дані, за цим показником фіксувалися переваги.

Рентабельність операційної діяльності у промисловості

(%)

Вид промислової діяльності / Виробництво	Харківська область						Україна					
	2011	2013	2015	2017	2018	2019	2011	2013	2015	2017	2018	2019
Промисловість	6,7	6,2	4,7	4,7	3,8	4,2	4,7	3,0	0,9	6,8	6,3	5,5
<i>Добувна промисловість і розроблення кар'єрів</i>	-5,4	6,7	17,4	58,8	53,1	35,8	17,3	12,5	6,4	34,0	38,1	30,2
<i>Переробна промисловість</i>	7,7	8,3	6,2	8,2	8,6	7,6	2,9	2,1	0,7	4,6	3,6	3,4
Виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів	12,8	13,7	4,1	6,1	10	10,9	4,2	6,1	3,0	5,1	4,9	5,1
Текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	5,5	5,2	9,5	5,4	2,9	3,5	3,8	3,8	7,7	5,8	4,4	3,7
Виготовлення виробів з деревини, виробництво паперу та поліграфічна діяльність	6,0	5,4	3,6	7,6	7,2	7,7	4,4	5,0	6,6	7,8	8,5	5,7
Виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення	5,5	2,6	10,1	...	-4,9	-1,6	-1,3	0,8	-3,7	1,3	-0,4	-3,2
Виробництво хімічних речовин і хімічної продукції	-6,3	5,2	12,5	9,7	7,9	6,2	0,2	-8,2	-14,9	-1,5	2,8	19,3
Виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів	7,3	7,3	12,9	...	13,0	12,8	13,2	15,2	17,2	16,5	15,4	17,8
Виробництво гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції	2,9	4,6	2,8	5,4	4,7	4,2	3,1	2,5	-2,3	6,5	-3,0	9,4
Металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування	4,8	2,7	-8,3	2,9	4,1	12,4	0,1	-2,7	0,7	1,6	1,7	-5,8
Машинобудування:	7,5	7,1	11,5	14,0	12,5	4,7	9,3	6,6	3,4	9,8	7,5	8,3
– виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції	5,5	7,0	14,7	8,7	...	...	13,8	4,2	6,3	13,3	14,3	13,5
– виробництво електричного устаткування	4,6	5,4	2,0	5,8	...	...	4,1	8,2	-1,5	7,1	13,2	6,5
виробництво машин і устаткування, н.в.і.у.	10,9	12,5	17,0	15,4	...	...	5,6	5,4	3,2	7,8	6,1	8,0
– виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів	5,0	0,8	10,9	19,3	...	...	12,1	7,2	5,5	12,6	4,4	8,3
Виробництво меблів, іншої продукції, ремонт і монтаж машин і устаткування	4,3	4,5	5,3	6,6	3,5	5,0	3,7	3,3	1,0	5,4	5,2	5,4
<i>Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря</i>	6,3	-0,3	-2,1	-9,5	-11,1	-7,5	4,5	1,3	-0,8	1,5	0,8	1,1
<i>Водопостачання; каналізація, поводження з відходами</i>	-14,4	-6,2	-5,9	-3,4	-19,3	-1,5	-6,7	-6,6	-5,7	-3,0	-7,0	-5,0

У Харківській області найвищої рентабельності операційної діяльності з 2015 року незмінно досягла добувна промисловість і розроблення кар'єрів, а серед виробництв переробної промисловості лідером за значенням цього показника до 2018 року було машинобудування, зокрема виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів. Порівняно висока економічна

ефективність характерна для підприємств металургійної, фармацевтичної, харчової і деревообробної промисловості регіону.

За третій критерій конкурентності промислового сектору економіки регіону обрано рівень оплати праці, оскільки цей показник хоча й опосередковано (частково), але відображає економічну і соціальну результативність діяльності підприємств.

Частковість або опосередкованість цього показника зумовлена тим, що рівень оплати праці визначається не тільки економічними результатами діяльності суб'єктів господарювання, продуктивності праці, а ще й багатьма іншими чинниками, зокрема тарифними сітками, рівнем видатків домогосподарств регіону, індивідуальними підходами до мотивації та оплати праці, регіональними особливостями, конкуренцією на ринку праці тощо.

Фактичне значення середньомісячної заробітної плати штатного працівника у промисловості Харківської області у 2019 році було нижчим, аніж в Україні загалом у 1,25 раза (табл. 3, за даними [14; 15]). Водночас область мала переваги за цим показником за секціями "Добувна промисловість і розроблення кар'єрів", "Водопостачання; каналізація, поводжен-

ня з відходами", а також у виробництві комп'ютерів, електронної та оптичної продукції. Динаміка заробітної плати, відображена середнім індексом зростання цього показника за період 2017–2019 років у переробній промисловості регіону загалом та в окремих її виробництвах, дещо перевищувала відповідні показники для країни. Зокрема, це стосується: текстильного виробництва, виробництва одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів; виробництва гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції; машинобудування загалом; виробництва комп'ютерів, електронної та оптичної продукції; виробництва електричного устаткування. Такі тенденції є ознакою нарощування потенціалу соціально-економічної ефективності промислового сектору економіки Харківської області.

Таблиця 3

Середньомісячна заробітна плата штатного працівника у промисловості

(грн)

Вид промислової діяльності / Виробництво	Харківська область				Україна			
	2017	2018	2019	Індекс зростання*	2017	2018	2019	Індекс зростання*
Промисловість	6566	8097	9459	1,20	7631	9633	11788	1,24
<i>Добувна промисловість і розроблення кар'єрів</i>	11513	14665	16733	1,21	9704	12452	15630	1,27
<i>Переробна промисловість</i>	6283	7727	8885	1,19	9557	9196	11011	1,08
Виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів	5966	6889	7386	1,11	7299	8338	9986	1,17
Текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	4801	6080	6680	1,18	6756	6735	7469	1,05
Виготовлення виробів з деревини, виробництво паперу та поліграфічна діяльність	5392	6122	7285	1,16	5414	8241	9297	1,33
Виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення	...	...	...	...	6475	10966	15019	1,53
Виробництво хімічних речовин і хімічної продукції	...	...	...	...	8106	8796	11340	1,19
Виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів	8753	10207	11736	1,16	7552	16754	19511	1,69
Виробництво гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції	5553	7561	8475	1,24	13846	8667	10347	0,91
Металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування	4943	6843	8423	1,31	6858	11022	13451	1,41
Машинобудування:	6352	8050	10294	1,27	8423	9475	11169	1,15
– виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції	6000	7891	12819	1,47	9000	10640	12509	1,18
– виробництво електричного устаткування	5317	7039	8430	1,26	6840	8731	10153	1,22
– виробництво машин і устаткування, н.в.і.у.	6711	8586	10008	1,22	6923	8522	10349	1,22

– виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів	7380	8684	9919	1,16	7597	10008	11665	1,24
Виробництво меблів, іншої продукції, ремонт і монтаж машин і устаткування	6841	8578	9659	1,19	7017	9003	10950	1,25
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	7357	9189	11207	1,23	8493	10790	13989	1,28
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	5335	6646	8402	1,25	5199	6549	8396	1,27

* Індекси зростання розраховані як середнє значення між співвідношеннями показників у 2018/2017 і 2019/2018 роках.

З табл. 3 випливає, що найвища середньомісячна заробітна плата штатного працівника у Харківській області (як і в Україні загалом) характерна для добувної промисловості та розроблення кар'єрів, а також постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря. Серед виробництв переробної промисловості регіону у 2019 році найбільше значення цього показника було зафіксовано у виробництві комп'ютерів, електронної та оптичної продукції та виробництві основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів. Отже, порівнявши переваги області за рентабельністю операційної діяльності та середньомісячною платою штатного працівника, можна зробити такий

висновок: незважаючи на загалом вищу економічну ефективність функціонування переробної промисловості області, на рівень оплати праці у цьому промисловому секторі регіону більший вплив справляли неекономічні чинники. Водночас їхня дія поступово зменшувалася, що підтверджується позитивною та переважаючою динамікою оплати праці у переробній промисловості загалом.

Узагальнений підсумок виявлених переваг функціонування промисловості Харківської області у розрізі видів промислової діяльності та виробництв переробної промисловості для наочності подано у табл. 4.

Таблиця 4

Матриця переваг промисловості Харківської області

Вид промислової діяльності / Виробництво	Переваги щодо виробництва														
	Харківської області							України							
	Частка інноваційної продукції в обсязі реалізованої продукції (товарів, послуг) промисловими підприємствами, %	Індекс частки інноваційної продукції в обсязі реалізованої продукції (товарів, послуг) промисловими підприємствами	Частка продукції, нової для ринку, в обсязі реалізованої інноваційної продукції, %	Індекс частки продукції, нової для ринку, в обсязі реалізованої інноваційної продукції	Рентабельність операційної діяльності, %	Середньорічна середньомісячна заробітна плата, грн	Середньорічний індекс приросту середньомісячної заробітної плати штатного працівника	Частка інноваційної продукції в обсязі реалізованої продукції (товарів, послуг) промисловими підприємствами, %	Індекс частки інноваційної продукції в обсязі реалізованої продукції (товарів, послуг) промисловими підприємствами	Частка продукції, нової для ринку, в обсязі реалізованої інноваційної продукції, %	Індекс частки продукції, нової для ринку, в обсязі реалізованої інноваційної продукції	Рентабельність операційної діяльності	Середньорічна середньомісячна заробітна плата	Середньорічний індекс приросту середньомісячної заробітної плати штатного працівника	
Промисловість							X			X	X			X	4
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів					X	X						X		X	4
Переробна промисловість	X		X	X	X		X		X	X	X			X	10

Виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів		X	X	X	X				X	X	X	X			8
Текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів							X	X						X	3
Виготовлення виробів з деревини, виробництво паперу та поліграфічна діяльність	X	X			X			X	X			X		X	7
Виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення												X			1
Виробництво хімічних речовин і хімічної продукції								X	X						2
Виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів				X	X			X			X			X	5
Виробництво гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції	X						X	X	X					X	5
Металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування					X							X		X	3
Виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції						X	X							X	3
Виробництво електричного устаткування	X						X	X		X	X			X	6
Виробництво машин і устаткування, н.в.і.у.	X	X	X	X		X		X	X	X	X			X	10
Виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів	X		X	X		X		X	X					X	7
Виробництво меблів, іншої продукції, ремонт і монтаж машин і устаткування			X	X		X		X	X					X	6
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря						X									1
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами						X						X		X	3
Кількість переваг	6	3	5	6	6	7	5	11	7	5	6	7	0	14	88

Висновок. Підсумовуючи результати проведених порівняльних оцінок, можна констатувати, що серед видів промислової діяльності Харківської області за всіма розглянутими показниками (інноваційності продукції, рентабельності операційної діяльності та середньомісячної заробітної плати штатного працівника) найбільшими перевагами володіла переробна промисловість. Це дає підста-

ви для твердження, що саме у цього виду промислової діяльності є достатні поточні й потенційні економічні переваги. Серед виробництв переробної промисловості Харківської області за кількістю переваг (10 із 14-ти) домінує виробництво машин і устаткування, н.в.і.у. Також порівняно велику кількість переваг мають інші машинобудівні виробництва регіону. На жаль, через від-

сутність офіційної статистичної інформації щодо рентабельності операційної діяльності у розрізі машинобудівних виробництв Харківської області за 2018–2019 роки не проведено їх оцінювання за критерієм економічної ефективності (рентабельності операційної діяльності).

Високим потенціалом конкурентності характеризуються виробництва харчової, деревообробної, меблевої і фармацевтичної промисловості Харківській області. Переважна більшість решти виробництв переробної промисловості регіону мають окремі переваги у сегментах інноваційності продукції (виробництво гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції; виробництво хімічних речовин і хімічної продукції; текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів), чи соціально-економічної ефективності (металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування), подальший розвиток і стимулювання яких у перспективі можуть забезпечити достатні умови для конкурентних переваг.

Додатковим обґрунтуванням конкурентності названих виробництв Харківської області є те, що окремі види їх продукції займають дуже високу або навіть монопольну позицію у промисловому виробництві України. Так, дванадцять видів промислової продукції в Україні виробляються підприємствами Харківської області, що є абсолютними монополістами з часткою понад 95% у структурі вітчизняного промислового виробництва (за даними [13]). Зокрема, це: вафлі та вафельні облатки з вмістом вологості більше 10% маси кінцевого продукту (крім стаканчиків для морозива, вафель із прошаруванням і аналогічних продуктів), 100%; тютюн і заміники тютюну промислові інші; тютюн гомогенізований чи відновлений; екстракти та есенції тютюнові; тютюн інший "гомогенізований" чи "відтворений", н.в.і.у., 95,9%; гноти текстильні, стрічки конвеєрні або бельтинг (уключаючи армовані металом або іншим матеріалом), 97,2%; книги-картинки, книги для розмальовування чи розфарбовування, дитячі, віддруковані, 98,1%; електродвигуни та генератори постійного струму потужністю більше 375 кВт (крім стартерів для запуску двигунів внутрішнього згоряння, 99,0%;

реле на напругу не більше 60 В для сили струму не більше 2 А, 98,2%; устаткування для пакування та обгортання (крім устаткування для наповнення, закупорювання пляшок, банок, закривання ящиків, мішків, їх запечаткування, наклеювання етикеток), 96,4%; центрифуги, крім сепараторів молочних, пристроїв для віджимання і сушіння білизни і центрифуг, які використовуються в лабораторіях, 99,6%; установки для кондиціювання повітря без агрегата охолодження, включаючи центральні системи кондиціювання повітря, доводчики та кінцеві вентиля системи зі змінною витратою повітря, системи з постійною витратою повітря та вентиляторні блоки, 97,9%; машини і преси вигинальні, краєзагинальні, вирівнювальні та виправні з числовим програмним керуванням для обробки виробів з листового матеріалу, 100%; парасолі від дощу та сонця, парасолі-палиці, садові парасолі та вироби подібні (крім чохлів для парасоль), 100%; зуби штучні з пластмаси (уключаючи металеві штифти для фіксації; крім протезів зубних або їх частин), 99,9%.

Також високі позиції у цій структурі займають окремі види продукції харчової, легкої, деревообробної, хімічної і меблевої промисловості регіону. Загалом можна вважати, що високі (і навіть монопольні) частки у структурі виробництва України є ознаками наявності достатніх техніко-технологічних, ресурсних, організаційно-економічних переваг і/або вищого рівня ефективності й інноваційності продукції певних виробництв регіону. Отже, останні безумовно є найперспективнішими та найконкурентнішими виробництвами промисловості Харківської області. Відтак подальші дослідження у цьому напрямі будуть скеровані на розробку організаційно-економічних і нормативних інструментів з підтримки конкурентності поточних та розвитку потенційно конкурентних промислових виробництв цього регіону а також на моделювання впливу змін у функціонуванні промисловості на соціально-економічний розвиток області загалом.

Статтю підготовлено в рамках виконання відомчої теми "Наукові засади структурної трансформації промислового сектора економіки регіонів України" (номер державної реєстрації 0120U002104, строки виконання – 2020–2023 рр.).

Список використаних джерел

1. Смарт-промисловість: напрями становлення, проблеми і рішення: монографія / В. П. Вишневський та ін.; за ред. В. П. Вишневського; НАН України, Інститут економіки промисловості. Київ, 2019. 464 с. URL: <https://ie.org.ua/monografiyi/smart-promislovist-naprjami-stanovlennja-problemi-i-rishennja/>
2. Модернізація економіки промислових регіонів України в умовах децентралізації управління: монографія / О. І. Амоша та ін.; НАН України, Інститут економіки промисловості. Київ, 2018. 300 с. URL: https://ie.org.ua/wp-content/uploads/2019/08/mono_2018_amosha_kharazishvili_liashenko_compressed.pdf

3. Заніздра М. Ю. Концептуальні положення “зеленої смарт” промисловості: науково-довідна записка / НАН України, Інститут економіки промисловості. Київ, 2018. 50 с. URL: https://iie.org.ua/wp-content/uploads/2019/02/Zanizdra_gotov.pdf
4. Промислова політика як ключовий інструмент стратегії розвитку: науково-аналітична доповідь / за ред. Л. В. Дейнеко; НАН України, ДУ “Інститут економіки та прогнозування НАН України”. Київ, 2019. 142 с. URL: <http://ief.org.ua/docs/sr/304.pdf>
5. Розвиток промисловості для забезпечення зростання та оновлення української економіки: науково-аналітична доповідь / за ред. Л. В. Дейнеко; НАН України, ДУ “Інститут економіки та прогнозування НАН України”. Київ, 2018. 158 с. URL: <http://ief.org.ua/docs/sr/301.pdf>
6. Імплементація Угоди про асоціацію між Україною та ЄС: економічні виклики та нові можливості: наукова доповідь / наук. ред.: В. М. Гєєць, Т. О. Осташко; Інститут економіки та прогнозування НАН України. Київ, 2016. 184 с. URL: <http://ief.org.ua/?p=6246>
7. Структурні трансформації в економіці України: динаміка, суперечності та вплив на економічний розвиток: наукова доповідь / Л. В. Шинкарук та ін.; наук. ред.: Л. В. Шинкарук; Інститут економіки та прогнозування НАН України. Київ, 2015. 304 с. URL: <http://ief.org.ua/docs/sr/288.pdf>
8. Імплементація Угоди про асоціацію між Україною та ЄС: рекомендації на основі досвіду країн Східної Європи: наукова доповідь / наук. ред.: В. М. Гєєць, А. І. Даниленко, Т. О. Осташко; Інститут економіки та прогнозування НАН України. Київ, 2015. 104 с.
9. Конкурентні переваги промислового сектора економіки України: регіональний вимір: монографія / наук. ред. С. О. Іщук; ДУ “Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долишнього НАН України”. Львів, 2018. 246 с. (Серія “Регіони: моніторинг, прогнози, моделі”).
10. Наукова та інноваційна діяльність України за 2019 рік: стат. зб. / Державна служба статистики України. Київ, 2020. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2020/zb/09/zb_nauka_2019.pdf
11. Наукова та інноваційна діяльність Харківської області. 2019: стат. зб. / Головне управління статистики у Харківській області. Харків, 2020. URL: <http://kh.ukrstat.gov.ua/categories/1042-publikatsii-prezentatsiini-versii/ekonomichna-statystyka/nauka-tekhnologii-ta-innovatsii/3115-nauka-tehnologiji-ta-innovatsiji>
12. Рентабельність операційної та всієї діяльності підприємств за видами економічної діяльності промисловості за 2020 рік / Державна служба статистики України. Київ, 2020. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/fin/rodp/rodp_pr/xls/rodp_pr_420_ue.xlsx
13. Промисловість Харківської області у 2019 році: стат. бюл. / Головне управління статистики у Харківській області. Харків, 2020. URL: <http://kh.ukrstat.gov.ua/stat-ka-promyslovosti>
14. Середньомісячна заробітна плата штатних працівників за видами економічної діяльності промисловості у 2010–2020 роках / Державна служба статистики України. Київ, 2021. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/gdn/szpshp/szpshp_prom_rik.xlsx
15. Праця Харківської області: стат. зб. / Головне управління статистики у Харківській області. Харків, 2020. URL: <http://kh.ukrstat.gov.ua/categories/1021-publikatsii-prezentatsiini-versii/3108-oplata-pratsi-ta-sotsialno-trudovi-vidnosini>

References

1. Vyshnevskiy, V. P., Vietska, O. V., Vietskiy, O. A., Vorhach, O. A., Harkushenko, O. M., & Dasiv, A. F. et al. (2019). *Smart-promyslovist: napriamy stanovlennia, problemy i rishennia* [Smart industry: directions of formation, problems and solutions]. V. P. Vyshnevskiy (Ed.). Kyiv: IEP NAN Ukrainy. Retrieved from <https://iie.org.ua/monografiyi/smart-promyslovist-napriami-stanovlennja-problemi-i-rishennja/> [in Ukrainian].
2. Amosha, O. I., Kharazishvili, Yu. M., Liashenko, V. I., Zaloznova, Yu. S., Salomatina, L. M., & Butenko, N. V. et al. (2018). *Modernizatsiia ekonomiky promyslovykh rehioniv Ukrainy v umovakh detsentralizatsii upravlinnia* [Modernization of the economy of industrial regions of Ukraine in the conditions of decentralization of management]. Kyiv: IEP NAN Ukrainy. Retrieved from https://iie.org.ua/wp-content/uploads/2019/08/mono_2018_amosha_kharazishvili_liashenko_compressed.pdf [in Ukrainian].
3. Zanizdra, M. Yu. (2018). *Kontseptualni polozhennia “zelenoi smart” promyslovosti* [Conceptual statements of the “green smart” industry]. Kyiv: IEP NAN Ukrainy. Retrieved from https://iie.org.ua/wp-content/uploads/2019/02/Zanizdra_gotov.pdf [in Ukrainian].
4. Deineko, L. V. (Ed.) (2018). *Promyslova polityka yak kliuchovi instrument stratehii rozvytku* [Industrial policy as a key tool of development strategy]. Kyiv: DU “Instytut Ekonomiky ta Prohnozuvannia NAN Ukrainy”. Retrieved from <http://ief.org.ua/docs/sr/304.pdf> [in Ukrainian].
5. Deineko, L. V. (Ed.) (2018). *Rozvytok promyslovosti dlia zabezpechennia zrostannia ta onovlennia ukraïnskoi ekonomiky* [Development of industry for growth and renewal of the Ukrainian economy]. Kyiv: DU

“Instytut Ekonomiky ta Prohnozuvannia NAN Ukrainy”. Retrieved from <http://ief.org.ua/docs/sr/301.pdf> [in Ukrainian].

6. Heyets, V. M., & Ostashko, T. O. (Eds.) (2016). *Implementatsiia Uhody pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu ta YES: ekonomichni vyklyky ta novi mozhlyvosti [The implementation of the Agreement about Association between Ukraine and the EU: Economic challenges and opportunities]*. Kyiv: DU “Instytut Ekonomiky ta Prohnozuvannia NAN Ukrainy”. Retrieved from <http://ief.org.ua/?p=6246> [in Ukrainian].

7. Shynkaruk, L. V., Baranovska, I. V., Bezv, I. A., Bobukh, I. M. Wdowichen, A. A. & Herasimova, O. A. et al. (2015). *Strukturni transformatsii v ekonomitsi Ukrainy: dynamika, superechnosti ta vplyv na ekonomichniy rozvytok [The structural transformations in the economy of Ukraine: dynamics, contradictions and impact on economic development]*. L. V. Shynkaruk (Ed.). Kyiv: DU “Instytut Ekonomiky ta Prohnozuvannia NAN Ukrainy”. <http://ief.org.ua/docs/sr/288.pdf> [in Ukrainian].

8. Heyets, V. M., Danylenko, A. I., & Ostashko, T. O. (Eds.) (2015). *Implementatsiia Uhody pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu ta YES: rekomendatsii na osnovi dosvidu krain Skhidnoi Yevropy [The implementation of the Association Agreement between Ukraine and the EU recommendations based on the experience of Eastern Europe]*. Kyiv: DU “Instytut Ekonomiky ta Prohnozuvannia NAN Ukrainy” [in Ukrainian].

9. Ishchuk, S. O. (Ed.). (2018). *Konkurentni perevahy promyslovoho sektora ekonomiky Ukrainy: rehionalnyi vymir [Competitive advantages of the industrial sector of Ukraine's economy: regional dimension]*. Lviv: DU “Instytut rehionalnykh doslidzhen imeni M. I. Dolishnoho NAN Ukrainy”. Retrieved from <https://ird.gov.ua/irdp/p20180601.pdf> [in Ukrainian].

10. Naukova ta innovatsiina diialnist Ukrainy za 2019 rik: stat. zb. [Scientific and innovative activity of Ukraine. 2019: Statistical Yearbook]. (2020). www.ukrstat.gov.ua. Retrieved from http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2020/zb/09/zb_nauka_2019.pdf [in Ukrainian].

11. Naukova ta innovatsiina diialnist Kharkivskoi oblasti za 2019 rik: stat. zb. [Scientific and innovative activity of Kharkiv region. 2019: Statistical Publication]. (2020). kh.ukrstat.gov.ua. Retrieved from <http://kh.ukrstat.gov.ua/categories/1042-publikatsii-prezentatsiini-versii/ekonomichna-statystyka/nauka-tehnologii-ta-innovatsii/3115-nauka-tehnologii-ta-innovatsiji> [in Ukrainian].

12. Rentabelnist operatsiinoi ta vsiei diialnosti pidpriemstv za vydamy ekonomichnoi diialnosti promyslovosti za 2020 rik [Profitability of operational and of all activity of enterprises by type of economic activity of industrial. 2020]. (2021). www.ukrstat.gov.ua. Retrieved from http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/fin/rodp/rodp_pr/xls/rodp_pr_420_ue.xlsx [in Ukrainian].

13. Promyslovist Kharkivskoi oblasti u 2019 rotsi: stat. bul. [Industry of Kharkiv region. 2019: Statistical Bulletin]. (2020). kh.ukrstat.gov.ua. Retrieved from <http://kh.ukrstat.gov.ua/stat-ka-promyslovosti> [in Ukrainian].

14. Serednomisiachna zarobitna plata shtatnykh pratsivnykiv za vydamy ekonomichnoi diialnosti promyslovosti u 2010–2020 rokakh [Average monthly wages of regular employees by types of economic activity in industry. 2010–2020]. (2021). www.ukrstat.gov.ua. Retrieved from http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/gdn/szpshp/szpshp_prom_rik.xlsx [in Ukrainian].

15. Pratsia Kharkivskoi oblasti [Work of the Kharkiv region]. (2020). kh.ukrstat.gov.ua. Retrieved from <http://kh.ukrstat.gov.ua/categories/1021-publikatsii-prezentatsiini-versii/3108-oplata-pratsi-ta-sotsialno-trudovi-vidnosini> [in Ukrainian].

L. Yo. Sozansky,

PhD in Economics,

Senior Researcher,

SI “Institute of Regional Research named after M. I. Dolishnyi of the NAS of Ukraine”,

E-mail: ls.ird2@ukr.net

ResearcherID: G-5930-2019,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7854-3310>

A Statistical Assessment of the Competitiveness of the Industrial Sector in the Kharkiv Region

Industry is the leading sector in the economy of Kharkiv region. Its share in the economic structure of the region was 33.1% in 2018 (against 21.3% in 2012). The purpose of the article is to provide statistical and analytical justification of the competitiveness of the industrial sector in the Kharkiv region. This goal was achieved by a comparative assessment of the industry performance in the Kharkiv region and Ukraine in general by the following set of criteria: product innovation, operating surplus and average monthly salary.

Using these criteria, the product innovation and socio-economic efficiency of the industry operation and industry companies was assessed. The assessment revealed that the manufacturing industry had the strongest advantages among the industrial activities in the Kharkiv region.

Machinery and equipment not classified in other groups has the dominant position in the manufacturing by a number of advantages (10 out of 14). Also, a relatively large number of advantages were found in other machine-building industries of the region. Food, woodworking, furniture and pharmaceuticals is another group of industries in the Kharkiv region with a high competitive capacity.

The vast majority of other manufacturing industries in the region have some advantages in product innovation segments (rubber and plastic products, other non-metallic mineral products; chemicals and chemical products; textiles, clothing, leather, leather products and other materials) or socio-economic efficiency (metallurgy, finished metal products, except for machinery and equipment). It is demonstrated that high shares (for some positions – monopoly shares) of the Kharkiv regions in the total industrial output of Ukraine are indications of technical and technological, resource, organizational and economic advantages and/or higher efficiency and innovativeness of products made by some regional industries. It is stressed that further development and stimulation of these industries are capable of laying the background required for the enhancement of competitive advantages.

Key words: *industry, product innovation, operating surplus, average monthly salary, statistical assessment.*

Бібліографічний опис для цитування:

Созанський Л. Й. Статистична оцінка конкурентності виробництв промисловості Харківської області. *Статистика України*. 2021. № 3. С. 27–38. Doi: 10.31767/su.3(94)2021.03.04

Bibliographic description for quoting:

Sozansky, L. Yo. (2021). Statystychna otsinka konkurentnosti vyrobnytstv promyslovosti Kharkivskoi oblasti [A Statistical Assessment of the Competitiveness of the Industrial Sector in the Kharkiv Region]. *Statystyka Ukrainy – Statistics of Ukraine*, 3, 27–38. Doi: 10.31767/su.3(94)2021.03.04